

ปฏิจนสมุปบาท: A Unified Theory on Political Science: ทฤษฎีเพื่อความอยู่รอดของสังคมมนุษย์
โดยนายสวัสดิ์ พุ่มพวง

นักคิดอิสระ, คอนเมือง, กรุงเทพฯ โทร.089-136-0434 sawat_pp@yahoo.com

ศศ.บ.(รัฐศาสตร์) ศศ.ม.(บริหารองค์การ) Ph.D.(Management Science)

ก่อนหน้าที่มนุษย์จะสถาปนาสังคมตัวเองว่าเป็นยุคสมัยแห่งการรู้แจ้ง (The Age of Enlightenment) หรือยุคสมัยใหม่ (Modern Age) มนุษย์ฝากชีวิตไว้กับอำนาจสูงสุดที่มีเทพเจ้าเป็นศูนย์กลาง มนุษย์เป็นเพียงจุดเล็ก ๆ ในจักรวาล อำนาจดังกล่าวถูกใช้โดยผ่านการตีความของผู้มีความรู้และอำนาจสูงกว่า^๑ ผลจากการที่มนุษย์ฝากชีวิตไว้กับอำนาจสูงสุดและอำนาจสูงสุดถูกนำไปใช้โดยผ่านการตีความของผู้มีความรู้และอำนาจสูงกว่าเพื่อเข้าข้างตัวเองดังกล่าว^๒ ทำให้เกิดการกดขี่ข่มเหงระหว่างผู้ใช้อำนาจกับผู้ได้รับผลแห่งการใช้อำนาจนั้น เมื่อการกดขี่ข่มเหงนั้นเลวจิตจำกัด การลุกขึ้นต่อสู้เพื่อความสมดุลของอำนาจจึงปะทุขึ้นในแผ่นดินนั้น^๓

การปฏิวัติใหญ่ของฝรั่งเศสในปี ค.ศ. ๑๗๘๙^๔ เป็นตัวอย่างหนึ่งที่แสดงให้เห็นถึงผลของการกดขี่จากการตีความอำนาจสูงสุดเพื่อเข้าข้างตัวเองของผู้มีความรู้และอำนาจสูงกว่า ซึ่งการกดขี่ข่มเหงดังกล่าวนั้นกินเวลายาวนานนับพันปีมาแล้วก่อนที่จะเกิดการลุกขึ้นต่อสู้นั้น อย่างไรก็ตาม การปฏิวัตินี้ดังกล่าวไม่อาจส่งผลอย่างรุนแรงได้ หากไม่ได้รับพลังผลักดันจากความสำนึกในความเสมอภาคที่มาจากยุคแห่งการรู้แจ้ง เพราะในยุคแห่งการรู้แจ้งนี้มนุษย์เริ่มตระหนักถึงสิทธิและอำนาจของตัวเองอย่างเข้มข้น ทำให้เกิดนักคิดที่ปฏิเสธอำนาจสูงสุด และปฏิเสธการใช้อำนาจสูงสุดนั้นโดยผ่านการ

^๑ ในยุคกรีกและยุคโรมันอำนาจสูงสุดมาจากเทพเจ้าหลายองค์ มีหน้าที่ควบคุมกฎของธรรมชาติแตกต่างกันไป หลังการล่มสลายของอาณาจักรโรมัน ศาสนาคริสต์ได้นำอำนาจสูงสุดไปไว้กับพระเจ้าองค์เดียวที่มีอำนาจควบคุมกฎธรรมชาติทั้งหมด ดูรายละเอียดใน Bertrand Russell, **History of Western Philosophy**, (London: Routledge, 2003). หน้า ๒๕-๒๘๕.

^๒ กระบวนทำให้มนุษย์กลายเป็นทาสและการค้าทาสโดยกฎระเบียบที่ผู้มีอำนาจสูงกว่าสร้างขึ้น เป็นหลักฐานสำคัญของผลจากการใช้อำนาจสูงสุดเพื่อเข้าข้างตนเอง นำมาซึ่งความเสื่อมในบั้นปลาย ดูรายละเอียดใน สมักร บวรवास, **ปัญญาวิวัฒน์ กำเนิดและวิวัฒนาการแห่งปัญญาของมนุษยชาติในอดีต**, จัดพิมพ์ใหม่, (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์สยาม, ๒๕๔๐), หน้า ๓๓๒-๓๖๘.

^๓ การลุกขึ้นต่อสู้เพื่อความเสมอภาคมักถูกจุดประกายโดยคนดีคนกล้า ที่มาจากชนเจ้านาย หรือนักบุญเช่นเยซูแห่งเนซารท เป็นต้น ดูรายละเอียดใน สมักร บวรवास, **เพ็งอ้าง**, หน้า ๓๕๖-๓๕๗.

^๔ รายละเอียดเกี่ยวกับการปฏิวัติฝรั่งเศสดูใน พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าอาทิตย์ทิพอาภา, **ประวัติศาสตร์สมัยการปฏิวัติฝรั่งเศส**, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ไวยมิต, ๒๕๔๕)

ตีความของผู้มีความรู้และอำนาจสูงกว่า^๕ จนนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงครั้งใหญ่หลายแห่งในห้วงเวลานั้นในเวลาใกล้เคียงกันบนแผ่นดินยุโรป^๖ ซึ่งเป็นผลจากการไหลมาประจวบกันของปรากฏการณ์สองปรากฏการณ์คือ การถูกกดขี่อันยาวนานกับความต้องการแสวงหาความเสมอภาคอย่างแรงกล้าของประชาชน จนกลายเป็นพลังทางสังคมอันยิ่งใหญ่ที่สามารถผลักดันอำนาจซึ่งสั่งสมมานานนับพันปีให้สั่นคลอนได้

จึงจะเห็นได้ว่า ความเป็นจริงทางสังคมก่อนยุครู้แจ้ง เป็นความเป็นจริงที่ถูกผูกขาดโดยอำนาจสูงสุด ที่ผ่านการตีความของผู้มีอำนาจและความรู้สูงกว่าเพื่อเข้าข้างตัวเอง ผลของการผูกขาดความรู้ดังกล่าวนี้ทำให้เกิดการกดขี่ข่มเหงทางสังคมที่ยาวนานนับพันปี เมื่อมาประจวบกับพลังสำนักแห่งความเสมอภาคจากยุคสมัยใหม่ ทำให้เกิดการลุกฮือขึ้นของประชาชนผู้ถูกกดขี่ดังที่ได้กล่าวไปแล้วตอนต้น

ก่อนที่พายุแห่งการเปลี่ยนแปลงจะพัดมาถึงแผ่นดินยุโรป พลังแห่งการเปลี่ยนแปลงได้เริ่มก่อตัวขึ้น การก่อตัวเริ่มต้นจากการเปลี่ยนมุมมองของมนุษย์ต่อตัวเองและต่อโลก เป็นจุดเปลี่ยนจากยุคสมัยเก่าสู่ยุคสมัยใหม่^๗ ในยุคสมัยใหม่นี้ความรู้ไม่ได้ผูกติดไว้กับอำนาจสูงสุดอีกต่อไป ความรู้เป็นสิ่งที่มนุษย์ปัจเจกสามารถสร้างขึ้นมาเองได้โดยผ่านกระบวนการทางวิทยาศาสตร์และเหตุผลของมนุษย์ที่มนุษย์คิดค้นขึ้นมาและพิสูจน์โดยเหตุผลของมนุษย์เอง^๘ ทำให้มนุษย์หันหลังให้กับอำนาจสูงสุด หันหลังให้กับชนชาติแล้วมายึดตัวเองเป็นศูนย์กลางแทนชนชาติ มนุษย์พยายามหาวิธีเอาชนะชนชาติที่ทำให้มนุษย์รู้สึกไม่สะดวกสบาย ความรู้ทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีทุกแขนงมีจุดเริ่มต้นจากยุคนี้^๙

^๕ ลักษณะทั่วไปของแนวความคิดสมัยใหม่ดูเพิ่มเติมใน Bertrand Russell, อ้างแล้ว, หน้า ๔๗๕-๔๘๒.

^๖ บรรยายภาพของสังคมยุโรปในยุคสมัยแห่งการเปลี่ยนผ่านสามารถซึมซับได้จากงานประพันธ์ด้วยภาษาอันสวยงามของ วอลแตร์, ก็องดิดด์, (วิลยา วิวัฒน์สร แปล), พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ผีเสื้อ, ๒๕๔๒).

^๗ โดยปกติแล้ว René Descartes ได้รับการยอมรับว่าเป็นบิดาแห่งปรัชญาสมัยใหม่ ที่พยายามปลดปล่อยตัวเองทางความคิดจากอำนาจของคริสตจักร รายละเอียดดูใน Roger Scruton, **A Short History of Modern Philosophy**, Second Edition, (London: Routledge, 2003), หน้า ๑๑-๒๕. และนำไปสู่การเจริญเติบโตของปัจเจกชนนิยม ดูเพิ่มเติมใน Bertrand Russell, อ้างแล้ว, หน้า ๔๗๕-๔๘๒.

^๘ นักปรัชญาสมัยใหม่เหล่านี้เป็นที่รู้จักกันในนาม Rationalism ที่มี René Descartes เป็นผู้นำทางความคิด ทำให้นักประวัติศาสตร์ปรัชญาบางท่านเรียนการเปลี่ยนแปลงนี้ว่าเป็น The Cartesian Revolution ดูรายละเอียดเพิ่มเติมใน Roger Scruton, เพิ่งอ้าง, หน้า ๒๖-๔๘.

^๙ ทางวิทยาศาสตร์กายภาพ มีพื้นฐานจากกฎแรงโน้มถ่วงของนิวตัน ทางชีววิทยามีพื้นฐานมาจากกฎการวิวัฒนาการของดาร์วิน ดูรายละเอียดเพิ่มเติมใน Fritjof Capra, **The Turning Point: Science, Society and the Rising Culture**, Reprinted, (London: Flamingo, 1984), หน้า ๑๗-๖๒.

ผลจากการปฏิวัติความเป็นจริงทางสังคมในยุคสมัยใหม่นี้ ทำให้มนุษย์มีอิสระมากขึ้นในการแสวงหา ในการบริโภค ในการสะสมทรัพย์ากร ผลจากการปฏิวัติยุคสมัยใหม่นี้ดังกล่าวข้างต้นนี้ทำให้มนุษย์รู้สึกท้อแท้ว่าสังคมเข้าสู่ยุคแห่งแสงสว่างอย่างแท้จริง แต่ในอีกด้านหนึ่งอาจเป็นความมืดที่แผ่ปกคลุมสังคมมนุษย์โดยที่มนุษย์ไม่รู้ตัวหรืออาจรู้ตัวแต่ไม่ได้ให้ความสำคัญ^{๑๐} ผลด้านมืดจากการปฏิวัติความเป็นจริงทางสังคมดังกล่าว นำไปสู่การทำลายล้างครั้งใหญ่ที่สุดของมนุษยชนนับแต่มีมนุษย์อุบัติขึ้นมาบนโลก ผลผลิตด้านมืดของการปฏิวัติความเป็นจริงทางสังคมในยุคสมัยใหม่นั้นเริ่มก่อตัวขึ้น เมื่อชาติรัฐต่าง ๆ เร่งแสวงหาทรัพยากรเพื่อป้อนเข้าสู่กระบวนการผลิตที่ชาติรัฐตัวเองสามารถผลิตได้มากขึ้น เนื่องจากความรู้ทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีที่มีเพิ่มขึ้น^{๑๑}

การแก่งแย่งทรัพยากรระหว่างชาติรัฐที่มีอำนาจนำไปสู่วงจรแห่งสงครามอีกเหมือนกันแต่สงครามคราวนี้ไม่ได้มีจุดมุ่งหมายเพื่อความเสมอภาคของประชาชน หากแต่เป็นสงครามที่เป็นไปเพื่อสนองตัณหาของชาติรัฐที่มีอำนาจทั้งหลายในยุคนั้น เป็นสงครามที่น่าหวาดกลัวมากกว่าสงครามของประชาชนเกินกว่าจะพรรณนา ปราบปรามการเช่นนี้ แสดงให้เห็นว่าความรู้ที่ได้มาจากยุคสมัยแห่งการรู้แจ้งเป็นเสมือน “ยาเบื่อ” ที่เมื่อมนุษย์เสพเข้าไปแล้ว บางพวกเกิดอาการหิวกระหาย บางพวกเกิดอาการหลอนประสาทเห็นกงจักรเป็นดอกบัว สังคมที่เป็นผลผลิตแห่งการปฏิวัติความเป็นจริงทางสังคมของยุคสมัยใหม่จึงดูเหมือนจะพบกับทางตัน^{๑๒} ทำให้เกิดนักคิดที่มีแนวคิด “เพี้ยน” ขึ้นหลาย

^{๑๐} การปฏิวัติความรู้ในยุคสมัยใหม่นำไปสู่การนำเสนอแนวคิดใหม่ ๆ เกี่ยวกับมนุษย์และสังคมจนนำไปสู่ความขัดแย้งทางความคิดอย่างรุนแรงจนนำไปสู่การหันไปทบทวนความรู้ของยุคสมัยใหม่นี้ดังกล่าว ดูรายละเอียดเพิ่มเติมใน Gerard Delanty, *The Foundations of Social Theory: Origins and Trajectories*, ใน Bryan S. Turner, *The Blackwell Companion to Social Theory*, Second Edition, (Oxford: Blackwell Publisher, 2000), หน้า ๒๑-๔๖.

^{๑๑} ในที่นี้กำลังกล่าวถึงสงครามของมนุษยชาติในคริสต์ศตวรรษที่ ๒๐ ที่เกิดขึ้นสองครั้ง สงครามเพื่อแย่งชิงทรัพยากรอย่างซึ่งหน้าอื่น ๆ สงครามก่อการร้าย ดูรายละเอียดการอภิปรายเรื่องนี้อย่างละเอียดใน เบนจามิน อาร์บาร์เบอร์, *ญิวาตปะทะแมคเวลล์: การทำร้ายของลัทธิการก่อการร้ายต่อประชาธิปไตย*, (วิภาดา กิตติโกวิท แปล), (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์สวนเงินมีมา, ๒๕๔๗). การแย่งชิงทรัพยากรนอกจากเป็นสงครามการแย่งชิงทรัพยากรธรรมชาติที่มองเห็นด้วยตาแล้ว ยังมีการแย่งชิงทรัพยากรที่มาในรูปแบบของสงครามการค้าเงินตราข้ามชาติ ดูรายละเอียดเพิ่มเติมใน George Soros, *On Globalization*, (New York: PublicAffairs, 2002). และสงครามธุรกิจข้ามชาติ ดูรายละเอียดเพิ่มเติมใน เดวิด ซี คอร์ดเทน, *เมื่อบรรษัทครองโลก: โลกยุคโลกาภิวัตน์ ภายใต้อำนาจทุนข้ามชาติ*, (อภิรักษ์ พันธเสน แปล), พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพฯ: มูลนิธิเด็ก, ๒๕๔๖).

^{๑๒} การมองโลกและมนุษย์เป็นกลไกแบบลดทอนและแยกส่วน เป็นจุดใหญ่ที่นักคิดในยุครู้แจ้งถูกโจมตีจากนักคิดหลังสมัยใหม่อย่างหนักหน่วง ดูการอภิปรายอย่างละเอียดใน Paul Feyerabend, *Against Method*, Reprinted, (London: Verso, 1994). Paul Feyerabend, *Science in a Free Society*, (London: NLB, 1978). และ Imre Lakatos, *The methodology of scientific research programmes, Volume I*, (Reprinted) Ed. J. Worrall and G. Currie, (London: Cambridge University Press, 1986).

คนในแผ่นดินยุโรป นักคิด “เพี้ยน” เหล่านี้ถูกเรียกหรือจัดอยู่ในกลุ่มนักคิดหลังสมัยใหม่ (Postmodern) หรือหลังโครงสร้างนิยม (Post-structuralism)^{๑๓}

ความเป็นจริงทางสังคมของยุคหลังสมัยใหม่หรือหลังโครงสร้างนิยมนี้ยังคงมีพลังผลักดันจากนักคิดปัจเจกชนเช่นเดียวกับนักคิดในยุคสมัยใหม่ นักคิดยุคหลังสมัยใหม่นั้น สำหรับในบางทฤษฎีเห็นว่านักคิดสำนักนี้ให้คูปการอันใหญ่หลวงกับสังคม^{๑๔} แต่ในบางทฤษฎีกลับเห็นว่านักคิดหลังยุคสมัยใหม่เหล่านี้ ไม่ได้แตกต่างไปจากนักคิดในยุคสมัยใหม่เลยในแง่การนำไปสู่ปัญหาใหม่ ในทางกลับกันอาจเห็นว่านักคิดหลังสมัยใหม่ให้คุณค่าที่เป็นรูปธรรมแก่สังคมน้อยกว่านักคิดในยุคสมัยใหม่ด้วยซ้ำไป^{๑๕} ทางสำนักหลังสมัยใหม่โต้แย้งว่า รูปธรรมที่นำเสนอโดยนักคิดสมัยใหม่ในนามของ ประชาธิปไตยบ้าง สังคมนิยมบ้าง เป็นเสมือนมายาคติ (mythology) ที่ทำให้มนุษย์กลายเป็นทาส (enslave) ของมายาคติทางสังคมเท่านั้น^{๑๖} ฉะนั้นมนุษย์จึงสมควรได้รับการปลดปล่อยสู่ความเป็นอิสระ (emancipation)^{๑๗} อย่างไรก็ตาม วิธีการของนักคิดยุคหลังสมัยใหม่ที่กระทำเพียงวิพากษ์ (critic) รื้อถอน (deconstruct) เพื่อปลดปล่อย (emancipate) ผู้คนจากมายาคติทางสังคม แต่ไม่ได้เสนอตัวแบบความเป็นจริงทางสังคมที่ชัดเจนเพื่อเป็นแนวทางสำหรับสังคม เป็นผลให้

^{๑๓} รายละเอียดเกี่ยวกับแนวคิดของนักคิดสำนักนี้ดูใน ไชยรัตน์ เจริญสิน โอบาร, **สัตยวิทยา, โครงสร้างนิยม, หลังโครงสร้างนิยมกับการศึกษารัฐศาสตร์**, (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์วิภาษา, ๒๕๔๕). แนวคิดที่สำคัญเกี่ยวกับการสืบค้นความเป็นจริงทางสังคมของนักคิดกลุ่มนี้ดูเพิ่มเติมใน วีระ สมบูรณ์, **ความไม่รู้ไร้พรมแดน บางบทสำรวจในดินแดนความคิดทางสังคม**, (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์โกมลคิมทอง, ๒๕๔๑), หน้า ๖๕-๑๐๘. ความเป็นมาและความเกี่ยวข้องกันระหว่างกลุ่มนักคิดหลังสมัยใหม่กับกลุ่มนักคิดหลังโครงสร้างนิยมดูรายละเอียดใน Stuart Sim and Robin van Loon, **Introducing Critical Theory**, (London: Icon Books, 2005), หน้า ๒๔-๒๕.

^{๑๔} สิ่งที่นักคิดหลังสมัยใหม่มอบให้แก่สังคมได้แก่การเตือนสติผู้คนในสังคมโดยเสนอแนวคิดเชิงวิพากษ์โดย Frankfurt School จุดมุ่งหมายของแนวคิดนี้เพื่อปลดปล่อยผู้คนจากมายาคติทางสังคมที่มาจากยุคสมัยใหม่ ดูรายละเอียดเพิ่มเติมใน James Bohman, **Critical Theory, The Stanford Encyclopedia of Philosophy (Spring 2005 Edition)**, Edward N. Zalta (ed.), URL = <<http://plato.stanford.edu/archives/spr2005/entries/critical-theory/>>

^{๑๕} การรวบรวมประเด็นเรื่องจุดอ่อนของนักคิดยุคหลังสมัยใหม่ดูเพิ่มเติมใน George Ritzer and Douglas J. Goodman, **Sociological Theory**, Sixth Edition, (New York: McGraw-Hill, 2004), หน้า ๖๑๒-๖๑๕.

^{๑๖} กระบวนการทำงานของมายาคติทางสังคมในการทำให้มนุษย์กลายเป็นทาสดูรายละเอียดใน โรสโงด์ บาร์ตส์, **มายาคติ**, (วรรณพิมพ์ อังคศิริสรรพ แปล), (กรุงเทพฯ: โครงการจัดพิมพ์คบไฟ, ๒๕๔๔).

^{๑๗} ดูรายละเอียดใน James Bohman, **อ้างแล้ว**, หน้าเดียวกัน.

แนวความคิดของนักคิดยุคหลังสมัยใหม่รบกวนจิตใจนักปรัชญาสังคมศาสตร์ที่ชื่นชมความรู้จากยุคสมัยใหม่อยู่เนื่อง ๆ^{๑๘}

ผลต่อชีวิตและสังคมที่สืบเนื่องมาจากการเข้ามามีอิทธิพลของความเป็นจริงทางสังคมยุคหลังสมัยใหม่ มีความซับซ้อนเป็นหลายเท่าทวีคูณเมื่อเทียบกับการเข้ามามีอิทธิพลของความเป็นจริงทางสังคมยุคสมัยใหม่แทนความเป็นจริงทางสังคมยุคคลาสสิก เพราะเป็นธรรมดาที่ปฏิสัมพันธ์ในจำนวนสามมีมากกว่าปฏิสัมพันธ์ในจำนวนสอง^{๑๙} ยิ่งไปกว่านั้น การแทนที่ทางความคิดไม่เหมือนการแทนที่ทางวัตถุที่สามารถรับรู้ทางประสาทสัมผัสได้ง่ายและชัดเจน แต่การแทนที่ทางแนวความคิดอาจเปรียบได้กับการแทนที่ของกระแสลมที่อาจดูแผ่วเบาแต่นำมาซึ่งผลกระทบอันยิ่งใหญ่ ตัวอย่างเช่น การไหลมาแทนที่ของกระแสลมเย็นในบริเวณที่กระแสลมร้อนลอยตัวสูงขึ้น ในธรรมชาติกระแสลมแค่เพียงสองกระแสคือร้อนกับเย็น ยังทำให้เกิดความซับซ้อน สับสน วุ่นวายในธรรมชาติได้ใหญ่หลวงขนาดนี้ ในสังคมมนุษย์ กระแสแห่งความเป็นจริงทางสังคมที่ยังคงไหลเวียนอยู่ มีอย่างน้อยสามกระแสใหญ่ ๆ ความซับซ้อน สับสน วุ่นวายทางสังคม จึงเป็นสถานะที่หลีกเลี่ยงไม่ได้เลย สถานะดังกล่าวเป็นสถานะที่ยากยิ่งในการหาคำอธิบายที่ชัดเจน หรืออาจไม่มีทางเป็นไปได้เลย^{๒๐}

คำอธิบายสังคมของนักคิดยุคหลังสมัยใหม่นั้น อาจทำได้ดีที่สุดในความคิดคำใหม่ ๆ ขึ้นมาทั้ง ๆ ที่อาจไม่รู้ด้วยซ้ำไปว่าคำเหล่านั้นอธิบายสังคมได้จริงหรือไม่^{๒๑} แต่ก็พยายามอธิบายเพื่อทำความเข้าใจ

^{๑๘} นักคิดที่มุ่งหัดกับแนวความคิดของนักคิดหลังสมัยใหม่ดูใน George Ritzer and Douglas J. Goodman, อ้างแล้ว, หน้าเดียวกัน.

^{๑๙} ในทางคณิตศาสตร์ การจัดกลุ่มของสองสิ่งสามารถจัดได้สองกลุ่ม แต่เมื่อเพิ่มจำนวนไปอีกหนึ่งเป็นสามสามารถจัดกลุ่มเพิ่มขึ้นเป็นสามเท่าคือหกกลุ่ม

^{๒๐} ประเด็นเรื่องความซับซ้อนและสับสนของสังคมนี้ ทำให้นักคิดข้ามสาขาหันมาให้ความสนใจและพยายามหาตัวแบบมาอธิบายอย่างหลากหลายทั้งนักจิตวิทยาร่วมมือกับนักฟิสิกส์ เช่น Danah Zohar, and Ian Marshall, **The Quantum Society: Mind, Physics and a New Social Vision**, (London: Flamingo, 1994). นักคณิตศาสตร์เช่น Philip Ball, **Critical Mass: How one thing leads to another**, (London: Arrow Book, 2005). นักฟิสิกส์แนวใหม่ซึ่งเป็นที่รู้จักคืออย่าง Fritjof Capra, **The Web of Life: A New Synthesis of Mind and Matter**, (London: Flamingo, 1997). รวมทั้งนักฟิสิกส์ที่ลึกลับอย่าง Mitchell M. Waldrop, **Complexity: The emerging science at the edge of order and chaos**, (New York: Touchstone, 1992).

^{๒๑} คำ คำหนึ่งที่ถูกลำเอียงไปเรื่อย ๆ ได้แก่คำว่า “องค์กรร่วม” ดูการอภิปรายเรื่องนี้โดยละเอียดใน ไชยันต์ ไชยพร, บรรณาธิการ, **ปรัชญาการเมือง ๒: องค์กรร่วม**, วารสารสังคมศาสตร์, ปีที่ ๓๕ ฉบับที่ ๑, มกราคม-มิถุนายน ๒๕๔๗. อีกคำหนึ่งได้แก่คำว่า “ไร้ระเบียบ” เป็นคำที่นำมาจากสาขาอุณหพลศาสตร์เพื่ออธิบายความเปลี่ยนแปลงของ

เข้าใจสังคม และหาหนทางนำสังคมสู่ความสงบสุข ในที่สุดนักคิดกลุ่มหนึ่งก็ได้พยายามเสนอทางออกสำหรับอธิบายความเป็นจริงทางสังคม โดยเสนอว่าความรู้ทั้งหลายเป็นสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้นมา นักคิดกลุ่มนี้อาจเป็นที่รู้จักในนาม “สัจจะนิยมสรรค์สร้าง” (Constructive Realism) หรือบางคนอาจเรียกกลุ่มนี้ว่าพวก “พินหลังสมัยใหม่” (After Postmodern)^{๒๒} อย่างไรก็ตามก็ยังมีผู้ตั้งข้อสังเกตว่านักคิดกลุ่มนี้กำลังกลับไปสู่การเริ่มต้นของความเป็นจริงทางสังคมแบบสมัยใหม่อีกครั้งหนึ่ง แม้อาจจะไม่วนซ้ำรอยเดิมแต่ก็อาจมีลักษณะวงจรที่คล้ายกัน คือเริ่มจากคิดค้น สร้างความรู้ขึ้นมา จนยึดติดกับความรู้นั้นในระดับที่ก่อให้เกิดปัญหา แล้วก็วิพากษ์หักล้าง เมื่อหักล้างแล้วก็สร้างขึ้นใหม่เป็นวัฏจักรไม่รู้จบสิ้น^{๒๓} ทำให้เกิดคำถามว่า แล้วเมื่อไหร่สังคมมนุษย์จะพบกับสันติ หรือว่านี่เป็นวิถีความเป็นจริงทางสังคมของมนุษย์ เป็นไปธรรมชาติ เป็นวัฏจักรของสังคมมนุษย์

วิวัฒนาการของความเป็นจริงทางสังคมที่ได้กล่าวมาตั้งแต่ต้นนั้น ชี้ให้เห็นความพยายามของมนุษย์ทุกยุคทุกสมัยว่า มนุษย์ได้พยายามดิ้นรนเพื่อแสวงหาสันติสุขให้กับมนุษย์และสังคม แต่ด้วยวิธีการของการสืบค้นความเป็นจริงทางสังคมที่ใช้ในการแสวงหาความรู้ซึ่งอยู่บนพื้นฐานของการคาดเดา โดยที่นักปรัชญาสังคมศาสตร์เหล่านั้นอาจไม่เคยเห็น หรือไม่เคยรู้จักสังคมจริง ๆ เลย เขาจึงใช้วิธี “คล่า” สังคมในการหาความรู้เกี่ยวกับสังคม เมื่อคล่าไปพบส่วนใดส่วนหนึ่งของสังคมแล้วก็สร้างข้อสรุป โดยใช้การคาดเดาหรือการ “ทึกทักเอา” วิธีการของนักปรัชญาสังคมศาสตร์ดังกล่าว จึงไม่ต่างไปจากวิธีการของ “ตามอดคล่าช้าง” ทำให้การสืบค้นความเป็นจริงทางสังคมที่ได้มาจากวิธีการ

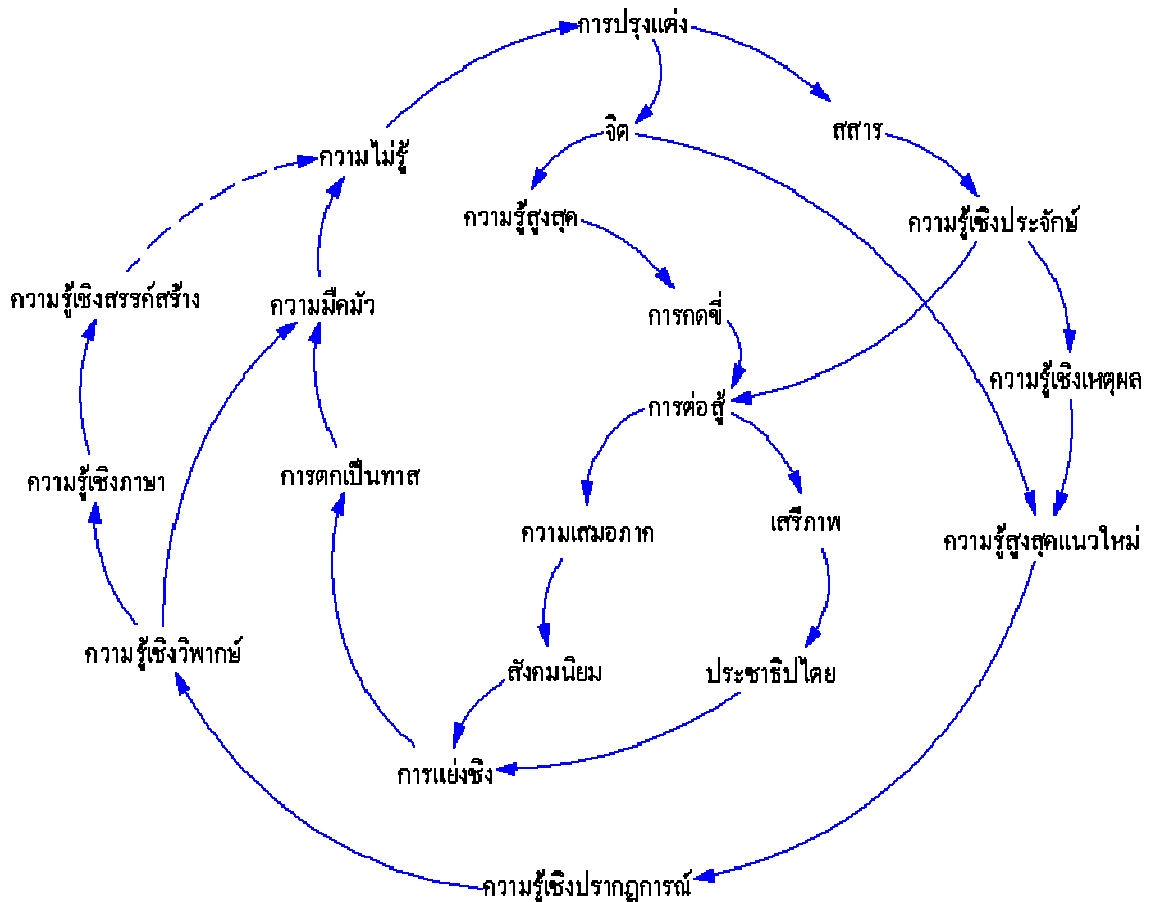
สังคม ดูรายละเอียดเรื่องนี้ใน ชัยวัฒน์ ธีระพันธุ์, **Chaos Theory: ทฤษฎีไร้ระเบียบกับทางแพร่งสังคมสยาม**, พิมพ์ครั้งที่ ๕, (กรุงเทพฯ: สถาบันการเรียนรู้และพัฒนาประชาสังคม, ๒๕๔๖).

^{๒๒} แนวความคิดเรื่อง Constructive Realism ได้ย้อนกลับไปสู่เวียนนาซึ่งแหล่งกำเนิดของ Vienna Circle อีกครั้ง

รายละเอียดของแนวคิด Constructive Realism ดูใน Fritz Wallner, **Constructive Realism: Aspects of new epistemology movement**, (Wien: Wilhelm Braumüller, 1994). ส่วนวิธีการแสวงหาความรู้ที่นักคิดในยุคพินหลังสมัยใหม่เสนอหลังจากที่ได้รู้ถ้อยคำความคิดทางสังคมหมดแล้ว นักวิชาการบางคนในกลุ่มนี้เสนอให้สร้างความจริงขึ้นมาใหม่โดยการใช้ปัญญาแห่งการปฏิบัติอันลุ่มลึก (Phronesis) รายละเอียดเกี่ยวกับเรื่องนี้ดูใน เบ็นท์ ฟรีเบียร์, **พินสังคมศาสตร์: ทำไมการวิจัยทางสังคมศาสตร์จึงล้มเหลว และจะทำให้ประสบความสำเร็จได้อย่างไร**, (Making social matter: why social inquiry fails and how it can succeed again), (อรรถชัย อาจอำ แปล), (นครปฐม: สถาบันวิจัยประชากรและสังคมมหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๔๖).

^{๒๓} ข้อสังเกตนี้ผู้วิจัยตีความจากกฎเรื่องวัฏจักร ๓ ในพระพุทธศาสนา ด้วยเหตุผลที่ว่า การสืบค้นความเป็นจริงทางสังคมที่มีวิวัฒนาการจากอดีตจนถึงปัจจุบันเป็นการแสวงหาความรู้ที่ประกอบด้วยกิเลส ที่นำไปสู่การกระทำคือกรรม สุดท้ายวิบากเป็นสิ่งที่ไม่พินแน่นอน คำอธิบายเรื่องวัฏจักร ๓ ผู้วิจัยได้รายละเอียดจาก สุนทร ฌ รั้งยี, **พุทธปรัชญาจากพระไตรปิฎก**, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๓), หน้า ๒๓๖-๒๔๐.

ของ “คนตาบอด” ไม่สามารถนำมนุษย์กับสังคมไปสู่จุดหมายได้ ยิ่งไปกว่านั้น ในวิวัฒนาการการสืบค้นความเป็นจริงทางสังคมที่กล่าวมาแล้วนั้น ยังชี้ให้เห็นอีกว่า ความพยายามของมนุษย์ตลอดระยะเวลาหลายร้อยปีนั้น นอกจากจะไม่สามารถนำมนุษย์กับสังคมไปสู่สันติสุขได้แล้ว ยังดูเหมือนว่าจะนำมนุษย์และสังคมออกห่างจากจุดหมายมากขึ้นเรื่อย ๆ (ดูแผนภูมิ)



แผนภูมิประวัติศาสตร์ความรู้

อย่างไรก็ตาม แม้ว่าสังคมนมนุษย์เราจะตกอยู่ในมือของนักค้นหาคำเป็นจริงทางสังคมแบบ “ตาบอดคลำช้าง” มาเป็นเวลาหลายศตวรรษนับแต่ยุคสมัยแห่งการรู้แจ้งหรือการปฏิวัติวิทยาศาสตร์ (Scientific Revolution) เป็นต้นมาแล้วก็ตาม สังคมนมนุษย์ก็มีใช้จะมีคิดมิดเสียทีเดียว ภูมิปัญญาที่เคยนำสันติสุขมาสู่มนุษย์และสังคมมาเป็นระยะเวลาหลายพันปี ก่อนที่มนุษย์จะละทิ้งภูมิปัญญาเหล่านั้นไป เพราะมนุษย์เข้าใจผิดว่าตัวเองเป็นผู้รู้แจ้ง เข้าใจผิดว่าตัวเองสามารถอยู่เหนือธรรมชาติได้ แล้วกลับไปยึดวิธีการ “คาดเดา” วิธีการ “ทักทักเอา” ที่มนุษย์ตั้งชื่อเสียใหม่เพื่อจะให้สังคมศาสตร์มีความ

แข็งแกร่งแบบวิทยาศาสตร์ว่า “วิธีการที่เป็นวิทยาศาสตร์” (scientific method)^{๒๔} ซึ่งกว่าที่มนุษย์จะรู้ว่าเป็นการเดินทางที่ล่องไปเกือบสามร้อยปีแล้ว ช่วงเวลาสามร้อยปีอาจดูเหมือนยาวนานถ้าเทียบกับอายุของมนุษย์คนหนึ่ง แต่ถ้าเทียบกับประวัติศาสตร์ของมนุษยชาติแล้ว เป็นเวลาเพียงชั่วอึดใจ สัดส่วนของเวลาเพียงชั่วอึดใจ กับความเสียหายที่เกิดขึ้นกับมนุษย์และสังคม

ภูมิปัญญาที่เคยสร้างสันติสุขแก่มนุษย์และสังคมเมื่อหลายพันปีก่อน เป็นภูมิปัญญาที่มีอยู่กับโลก ไม่ว่าจะโลกตะวันตก หรือโลกตะวันออก ในโลกตะวันตกเรียกว่า “ปัญญาแห่งการปฏิบัติอันลุ่มลึก” (Phronesis) สอนโดยอริสโตเติล^{๒๕} ในโลกตะวันออกเรียกว่า “การปฏิบัติธรรม” สอนโดยพระพุทธเจ้า^{๒๖} ไม่ว่าจะ เป็นคำว่า “ปัญญาแห่งการปฏิบัติอันลุ่มลึก” หรือคำว่า “การปฏิบัติธรรม” ก็ไม่ทำให้ความหมายแตกต่างกัน เพราะเน้นที่คำว่า “ปฏิบัติ” เพราะฉะนั้น หากจะก้าวล่วงวิธีการค้นหาความเป็นจริงโดยวิธีการ “คาดเดา” และ “ทีกักเอา” ก็ต้องไปให้ถึงการค้นหาความเป็นจริงด้วยการปฏิบัติจริง “การจัดการความรู้” เพื่อนำไปสู่ “การเรียนรู้” เป็นวิธีการแห่ง “การปฏิบัติ” วิธีหนึ่งที่ได้รับยอมรับว่าสามารถทำให้มนุษย์เข้าถึงความรู้ตามความเป็นจริง ทำให้เกิด “การเปลี่ยนแปลงขั้นพื้นฐาน” (transformations)^{๒๗} ขึ้นในตัวมนุษย์และโครงสร้างทางสังคมของมนุษย์

โครงสร้างทางสังคมเป็นหนึ่งในความเป็นจริงทางสังคมที่มีอิทธิพลต่อชีวิตมนุษย์มากที่สุด เพราะโครงสร้างทางสังคมเป็นเสมือน “คุกทางสังคม”^{๒๘} ที่กักขังมนุษย์ไว้ไม่ให้เข้าถึงเสรีภาพที่แท้จริง ในประวัติศาสตร์การค้นหาความเป็นจริงทางสังคมที่มีอิทธิพลต่อระบบการศึกษาของโลกที่ผ่านมา ดูเหมือนว่านอกจากจะไม่สามารถทำให้มนุษย์เห็นโครงสร้างทางสังคมตามจริงแล้ว ยังดูราวกับว่าจะไปทำให้โครงสร้างทางสังคม หรือ “คุกทางสังคม” มีความซับซ้อนมากขึ้นไปอีก ยิ่งวิธีการในการค้นหาความเป็นจริงทางสังคมในระบบการศึกษายังก้าวหน้ามากเท่าไร ยิ่งเป็นการเพิ่มความแข็งแกร่งให้ “คุกทางสังคม” มากขึ้นเท่านั้น

^{๒๔} นักปรัชญาสังคมชาวฝรั่งเศสคือผู้ที่พยายามนำความเป็นวิทยาศาสตร์มาสู่สังคมศาสตร์โดยเขาขนานนามวิชาสังคมศาสตร์ในระยะแรกว่า social physics ดูรายละเอียดใน George Ritzer and Douglas J. Goodman, **Sociological theory**, sixth edition, (New York: McGraw Hill, 2004), หน้า ๑๓-๑๕.

^{๒๕} เบ็นท์ ฟริเบียร์, อ้างแล้ว, หน้า ๕.

^{๒๖} ในฐานะพุทธศาสนิกชน ข้าพเจ้าไม่มีความสงสัยในความเป็นศาสนาแห่งการปฏิบัติธรรมของพระพุทธศาสนา หากในความเป็นวิชาการ ผู้ที่สามารถเป็นแหล่งอ้างอิงที่มีน้ำหนักมากที่สุดท่านหนึ่งได้แก่ท่าน พุทธทาสภิกขุ ดูคำยืนยันของท่านในเรื่องนี้ใน พุทธทาสภิกขุ, **คือมีอมมนุษย์ ฉบับสมบูรณ์**, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพฯ: สุขภาพใจ, ๒๕๔๓), หน้า ๓-๓๕.

^{๒๗} ดูรายละเอียดใน ประเวศ วะสี, **การจัดการความรู้: กระบวนการปลดปล่อยมนุษย์สู่ศักยภาพ เสรีภาพและความสุข**, (กรุงเทพฯ: สถาบันส่งเสริมการจัดการความรู้เพื่อสังคม, ๒๕๔๘), หน้า ๓๑-๖๑.

^{๒๘} ดูคำอธิบายเรื่องนี้เพิ่มเติมใน ประเวศ วะสี, **เพ็งอ้าง**, หน้า ๑-๑๑.

ในขณะที่มนุษย์ในซีกโลกตะวันตกพยายามค้นหาวิธีการสืบค้นความเป็นจริงทางสังคมและเผยแพรंपรัชญานั้นจนแผ่อิทธิพลไปทั่วโลก หากย้อนหลังไปก่อนหน้านั้น ก่อนหน้าที่เขาจะประกาศว่าสังคมเข้าสู่ยุคสมัยแห่งการรู้แจ้งมากกว่าสองพันปี ในซีกโลกตะวันออก ในดินแดนของชมพูทวีป มีมหาบุรุษผู้หนึ่งนามว่า “เจ้าชายสิทธัตถะ” พระองค์ทรงค้นพบกฎธรรมชาติ^{๒๕} กฎที่วิธีการสืบค้นความเป็นจริงทางสังคมไม่อาจเทียบเคียงได้ กฎที่อธิบายทุกสรรพสิ่งในธรรมชาติ ตั้งแต่เศษฐิติจนถึงชีวิต ไปจนถึงดวงดาวและเอกภพ กฎที่ทำให้ผู้ที่เห็นแจ้งด้วยใจตนเอง กลายเป็นผู้ที่เข้าถึงความรู้ที่สมบูรณ์^{๒๖} เป็นความรู้ที่ไม่ต้องคาดเดาแบบปรัชญาเชิงศาสตร์ทั้งมวล กฎนั้นคือกฎแห่งสภาพที่อาศัยกันเกิดขึ้นของสรรพสิ่ง กฎนั้นมีภาษาเรียกดั้งเดิมว่า “ปัจจุสมุปบาท” (Dependent Origination)^{๒๗}

กฎแห่งธรรมชาติที่เรียกว่าปัจจุสมุปบาทนั้น แม้องค์มหาบุรุษผู้ทรงค้นพบเองยังทรงยอมรับว่าเป็นธรรมที่ลึกซึ้ง ยากแก่การเข้าใจของคนทั่วไป^{๒๘} แต่ด้วยพระเมตตาที่ยิ่งใหญ่จึงทรงหาหนทางที่จะสอนธรรมนี้แก่ผู้ที่อยู่ในวิสัยที่จะเข้าใจได้ ปัจจุสมุปบาทจึงได้รับการนำออกเผยแพร่และให้ครูอุปการแก่มนุษย์ชาติมากกว่าสองพันห้าร้อยปีแล้ว

ปัจจุสมุปบาทโดยความเป็นธรรมบริสุทธิ์นั้น พระองค์ทรงสอนเพื่อให้มนุษย์ใช้เป็นหนทางในการทำความเข้าใจชีวิตเพื่อความพ้นทุกข์ของมนุษย์ ในอรรถกถาจารย์ฝ่ายเถรวาทเองได้มีการตีความต่างกัน ตามยุคสมัยและภาษาที่เปลี่ยนไป โดยอาจจับการตีความได้เป็นสามแนวทางคือ

^{๒๕} เกี่ยวกับพระพุทธฉายละเอียดเพิ่มเติมจากการค้นคว้าเรียบเรียงของ สุริย์ มีกิจผล และ วิเชียร มีกิจผล, **พระพุทธประวัติ**, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพฯ: บริษัท คอมพิวเตอร์ จำกัด, ๒๕๔๖).

^{๒๖} ดังพระพุทธพจน์ว่า “ผู้ใดเห็นปัจจุสมุปบาท ผู้นั้นชื่อว่าเห็นธรรม ผู้ใดเห็นธรรม ผู้นั้นชื่อว่าเห็นปัจจุสมุปบาท” ม.ม. (ไทย) ๑๒/๒๕๓/๓๔๖.

^{๒๗} K.N. Jayatilleke, “The Buddhist Theory of Causality” (จินดา จันทรแก้ว แปล), ใน **พุทธวิทยาวิธี**, (กรุงเทพฯ: โครงการวิจัยพุทธวิทยา, ๒๕๓๒), หน้า ๕๒-๖๓.

^{๒๘} ดังพระพุทธพจน์ ที่ทรงตรัสกับพระอานนท์ว่า “เธออย่าพูดอย่างนั้น อานนท์ เธออย่าพูดอย่างนั้น อานนท์ ปัจจุสมุปบาทนี้ ลึกซึ้งสุดประมาณและปรากฏเป็นของลึก ดุจรอานนท์ เพราะไม่รู้จริง เพราะไม่แทงตลอด ซึ่งธรรมอันนี้ หมูสัตว์นี้ จึงเกิดเป็นผู้ยุ่งประคูด้ายของช่างหูก เกิดเป็นปมประหนึ่งกระจุกด้าย เป็นผู้เกิดมาเหมือนหญ้าผุง กระต่ายและหุ้บปล้อง จึงไม่พ้นอุปาย ทุกดิวินิบาต” ที.ม. (ไทย) ๑๐/๕๐/๕๖. และเมื่อคราวที่ผู้มีพระภาคเจ้าทรงตรัสรู้ใหม่ ๆ พระองค์ทรงใช้เวลาหลายวันในการพิจารณาปัจจุสมุปบาท ยิ่งเป็นการยืนยันว่าปัจจุสมุปบาทเป็นธรรมที่ลึกซึ้ง แม้องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าผู้ทรงปัญญาอันประเสริฐยังต้องใช้เวลาพิจารณานาน ดังปรากฏในพระวินัยปิฎกตอนหนึ่งกล่าวว่า “ครั้งนั้น พระผู้มีพระภาคประทับนั่งด้วยบัลลังก์เดียวเสวยวิมุตติสุข ณ ควางไม้โพธิพฤกษ์ตลอด ๗ วัน และทรงมนสิการปัจจุสมุปบาทเป็นอนุโลมและปฏิโลม” วิ.ม. (ไทย) ๔/๑/๑.

การตีความเพื่ออธิบายการหลุดพ้นแบบข้ามภพข้ามชาติ^{๓๓} การตีความเพื่ออธิบายการหลุดพ้นในชาตินี้และเดียนี้^{๓๔} โดยทั้งสองแนวทางนั้นมีทั้งผู้ที่เห็นด้วยและไม่เห็นด้วย^{๓๕} และตีความปฏิเสธสมุปบาทเพื่อนำมาอธิบายปรากฏการณ์ทางสังคม^{๓๖} โดยแนวคิดนี้มิได้รับอิทธิพลจากการตีความของแนวทางที่สอง อย่างไรก็ตาม ผู้วิจัยเห็นด้วยกับนักวิชาการทางพระพุทธศาสนาร่วมสมัยท่านหนึ่งที่สรุปว่า “ปฏิเสธสมุปบาทอธิบายทั้งขณะปัจจุบันและการเวียนว่ายตายเกิด”^{๓๗} ซึ่งไม่ว่าจะเป็นการนำไปใช้เพื่ออธิบายอะไร แต่ยังคงมีเป้าหมายร่วมกันคือ เพื่อให้มนุษย์เห็นธรรมทั้งหลายตามจริงเพื่อการละวางความยึดมั่นถือมั่นในธรรมทั้งหลาย เพื่อความดับสนิทแห่งทุกข์ทั้งหมด

การนำธรรมะในพระพุทธศาสนามาประยุกต์เพื่ออธิบายปรากฏการณ์ทางสังคมและชีวิตสมัยใหม่มีปรากฏให้เห็นอยู่เนื่อง ๆ^{๓๘} รวมทั้งธรรมะหมวดปฏิเสธสมุปบาทด้วยแม้จะไม่ปรากฏให้เห็นบ่อยนัก^{๓๙} การนำปฏิเสธสมุปบาทมาอธิบายปรากฏการณ์ทางสังคมดังกล่าว^{๓๙} ได้อธิบายความสืบเนื่องต่อกันเพียงในระดับของกิจวัตรประจำวันของมนุษย์และปรากฏการณ์ธรรมชาติโดยทั่วไปเท่านั้น ยังไม่ได้้นำปฏิเสธสมุปบาทไปอธิบายความเป็นจริงของโครงสร้างทางสังคมใน

^{๓๓} การตีความแบบนี้ได้รับการถ่ายทอดผ่านคัมภีร์วิสุทธิมรรคของพระพุทธโฆษาจารย์ ซึ่งมีอิทธิพลมาสู่งานวิชาการชั้นหลังเช่น Mahāthera Nārada, *The Buddha and His Teachings*, Reprinted, (Kandy: Buddhist Publication Society, 1997), หน้า ๒๔๐-๒๕๑. นอกจากนี้ยังมีอิทธิพลต่องานวิชาการพุทธปรัชญาในไทยเช่น สุนทร ณ รั้งยี, อ้างแล้ว, หน้า ๒๓๘-๒๔๒.

^{๓๔} การตีความแบบนี้ดูโดยละเอียดใน พระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ), *ปฏิเสธสมุปบาท จากพระโอบอ้อม*, พิมพ์ครั้งที่ ๖, (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์สุภาพใจ, ๒๕๔๖).

^{๓๕} ความเห็นด้วยกับการตีความของพระพุทธโฆษาจารย์แต่ไม่เห็นด้วยกับการตีความของพระธรรมโกศาจารย์ ดูคำอธิบายใน สุนทร ณ รั้งยี, อ้างแล้ว, หน้า ๒๓๘-๒๔๒.

^{๓๖} ดูคำอธิบายและยกตัวอย่างโดยละเอียดใน สิริวรุณ (นามปากกา), *อิทัปปัจจยตา อำนาจสูงสุดของธรรมชาติ*, (กรุงเทพฯ: สุภาพใจ, ๒๕๔๗).

^{๓๗} บรรจบ บรรณรุจิ, *ปฏิเสธสมุปบาท*, (กรุงเทพฯ: ธรรมสภา, ๒๕๓๕), หน้า ๑๑.

^{๓๘} การอภิปรายปรากฏการณ์ทางเศรษฐศาสตร์ด้วยพุทธธรรมดูรายละเอียดใน อภิชัย พันธเสน, *พุทธเศรษฐศาสตร์: วิวัฒนาการ ทฤษฎี และการประยุกต์กับเศรษฐศาสตร์สาขาต่าง ๆ*, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์อมรินทร์, ๒๕๔๔). การอภิปรายปรากฏการณ์ของชีวิตด้วยพุทธธรรมมิให้เห็นอย่างแพร่หลาย ที่ยกตัวอย่างนี้มาให้เห็นเพราะเป็นงานของนักเขียนที่มีพื้นฐานสังคมและประวัติศาสตร์ห่างจากพระพุทธศาสนา ตัวอย่างนี้ได้แก่ Caroline Brazier, *Buddhist Psychology: Liberate your mind, embrace life*, (London: Robinson, 2003).

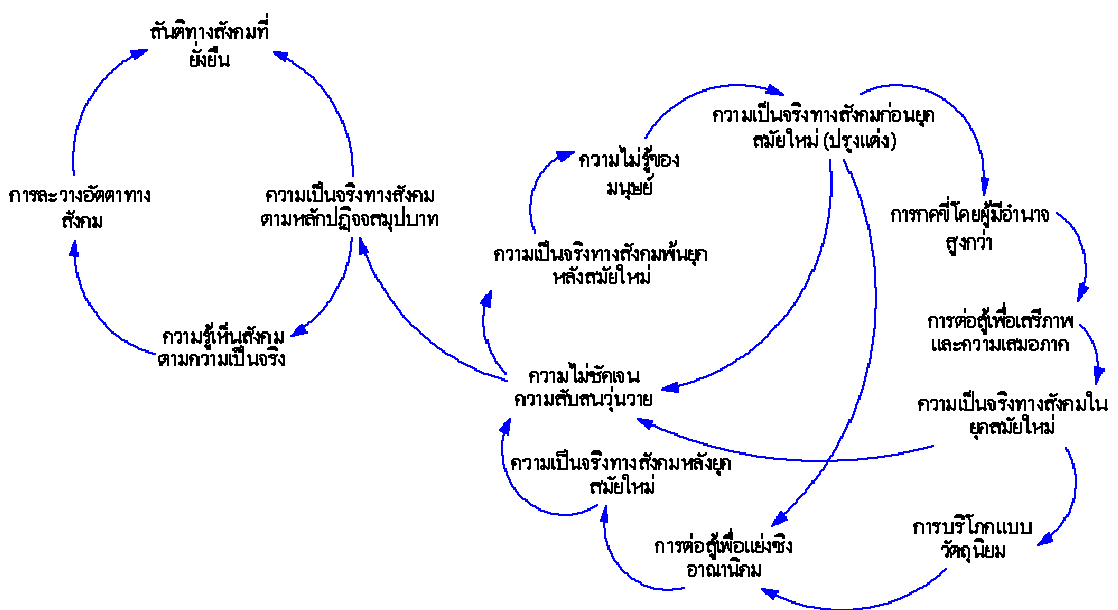
^{๓๙} งานที่ผู้วิจัยตีความว่าเป็นการนำปฏิเสธสมุปบาทมาอธิบายเรื่องนี้ได้แก่ สิริวรุณ (นามปากกา), *อนัตตากับชีวิตที่ทันสมัย*, (กรุงเทพฯ: ตลาดา พับลิเคชั่น, ๒๕๔๘). และ สิริวรุณ (นามปากกา), อ้างแล้ว.

ประเด็นที่ว่า อวิชชา สังขาร วิญญาณ นามรูป สฬายตนะ ผัสสะ เวทนา ตัณหา อุปาทาน ภพชาติ และทุกข์ อธิบายโครงสร้างทางสังคมได้อย่างไร เมื่อวิเคราะห์โดยหลักปฏิจสมุปปาท

นอกจากนี้การนำปฏิจสมุปปาทมาอธิบายปรากฏการณ์ทางสังคมเท่าที่ปรากฏ ยังไม่ครอบคลุมถึงประเด็นที่ว่า ความไม่รู้ของมนุษย์ทำให้เกิดการปรุงแต่งเป็นสังขาร สังขารนำไปสู่วิญญาณ วิญญาณนำไปสู่นามรูป นามรูปนำไปสู่สฬายตนะ สฬายตนะนำไปสู่ผัสสะ ผัสสะนำไปสู่เวทนา เวทนามนำไปสู่ตัณหา ตัณหานำไปสู่อุปาทาน อุปาทานนำไปสู่ภพ ภพนำไปสู่ชาติ และชาตินำไปสู่ทุกข์ เป็นโครงสร้างทางสังคมได้อย่างไร เมื่อวิเคราะห์โดยหลักปฏิจสมุปปาท

ยิ่งไปกว่านั้น การนำปฏิจสมุปปาทมาอธิบายปรากฏการณ์ทางสังคมเท่าที่ปรากฏ ยังไม่ได้นำเสนอในประเด็นที่ว่า จะสร้างและจัดกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันเพื่อให้เกิดการเรียนรู้ความเป็นจริงเรื่องโครงสร้างทางสังคมตามจริงตามหลักปฏิจสมุปปาทได้อย่างไร ซึ่งเป็นจุดที่สำคัญที่สุด เพราะปฏิจสมุปปาทและธรรมอื่น ๆ ที่พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสไว้ เป็นธรรมอันประเสริฐที่ตรัสไว้ดีแล้ว สมบูรณ์แล้วในตัวเอง ศาสนิกชนเพียงแค่คิดหาอุบายวิธีและทดลองปฏิบัติด้วยตัวเอง การเข้าถึงธรรมที่พระองค์ทรงสั่งสอนเป็นสิ่งที่พึงคาดหวังได้อย่างแน่นอน

จากที่กล่าวมาข้างต้นทั้งหมด ทำให้เห็นได้ชัดว่าวิธีการค้นหาความเป็นจริงทางสังคม (social reality inquiry) ที่มีอิทธิพลต่อสังคมมนุษย์และกำลังชี้นำสังคมมนุษย์อยู่ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันนั้น เป็นการแสวงหาความรู้ที่ทำให้มนุษย์ได้ความรู้ทางสังคมที่ไม่ตรงกับความเป็นจริงตามธรรมชาติ ความรู้นั้นได้นำพามนุษย์และสังคมไปสู่ความมืด ขณะเดียวกันวิธีการค้นหาความเป็นจริงทางสังคมที่เจ้านามมนุษย์และสังคมไปสู่ความสว่างกลับไม่มีอิทธิพลต่อสังคม และไม่มีโอกาสชี้นำสังคม หรือหากมีก็ไม่มีความมากพอที่จะขับไล่ความมืดที่กำลังปกคลุมมนุษย์และสังคมได้ (ดูแผนภูมิ)



แผนภูมิทางออกสู่ทัศนคติทางสังคมที่ยั่งยืน